

Pisanje spisov na književno temo oz. esejev v srednji šoli – ko se na poti učenja srečata dijak in učitelj

Writing Essays on Literature in Secondary School:
Student and Teacher Cross Paths on Learning Journey

Izvleček

Ključne besede:

povratna informacija, kriteriji,
ocenjevanje, formativno
spremljanje

Prispevek obravnava pripravo na ocenjevanje in ocenjevanje eseja na književno temo ter načine dajanja povratne informacije dijaku. Predstavi proces dela učitelja z dijakom v prvem letniku gimnazije od postavljanja kriterijev, preko povratne informacije učitelja, samoevalvacije dijaka in sodelovalnega učenja, do ocenjevanja. Način dela temelji na formativnem spremljanju.

Abstract

Keywords:
feedback, criteria,
assessment, formative
assessment

This paper discusses the preparation for and marking of an essay on a literary topic and ways of giving feedback to the student. It presents the process of a teacher working with a student in the first year of grammar school, from setting criteria through teacher feedback, student self-evaluation and cooperative learning to assessment. The method is based on formative assessment.

Uvod

Slovenščino poučujem na srednji šoli 25 let in svoj poklic rada opravljam. Izziv se mi zdita njegova večplastnost in možnost, da pri svojem delu ves čas napredujem. V ospredje postavljam odnos z dijakom, stik s stroko, nujna pa se mi zdi trdna predvsem čustvena povezanost učitelja s samim sabo. Kot učiteljica se ves čas spreminjam predvsem zaradi znanja in osebnih ter strokovnih izkušenj. Enaka pa ostaja vsa leta moja želja, da bi dijake uspešno podpirala na poti poglobljanja znanja. V zadnjih letih se v »mojih« razredih opazno spreminjajo dinamika dela, vzdušje, odnosi med mano in dijaki, dijaki prevzemajo več odgovornosti pri delu, izboljšujejo se rezultati. Pri delu se med drugim opiram tudi na formativno spremljanje, ki ga vidim kot odličen okvir za poučevanje oziroma učenje. Omogoča namreč personaliziran pouk, dijak je lahko ves čas vključen v vse faze učenja, tako lažje prevzema odgovornost in posledično hitreje napreduje. Sodelovanje učitelj-dijak in vrstniško sodelovanje, zavezanost skupnim ciljem, občutek, da je v razredu prostor za individualne dijakove potrebe, so temelji za trdne odnose med mano in dijaki.

Kot je za učitelja običajno, sem v svojih začetkih poučevanja v svoje delo prenesla lastno šolsko izkušnjo sebe kot učenke in dijakinje. Osredotočena sem bila na dijake sredine, kakršna sem bila tudi sama. Cilj učenja je bilo ocenjevanje, informacija o znanju je bila kot v mojih šolskih časih ocena. Številka, ki pogosto, sploh pri spisih, ni nosila veliko informacij o močnih in šibkih področjih pisanja. Vsa področja predmeta slovenščine so se mi zdela skoraj enako pomembna. Danes lažje naredim selekcijo, predvsem v smislu, katerim temam in veščinam bom namenjala več časa in pozornosti, ker so pomembnejše za dijaka.

V nadaljevanju bom predstavila, kako se z dijaki 1. letnika gimnazije pripravljamo na ocenjevanje spisa na književno temo in kako jim spis ocenim. Moj cilj je, da je dijak ves čas dejaven v vseh fazah učenja, da prevzema odgovornost za svoj napredek. Ugotavljam, da dijaki tako lažje in boljše napredujejo in so zadovoljnejši. To pa izboljšuje tudi razpoloženje v razredu.

Razred, snov in ocenjevanje

V gimnazijskih razredih je navadno med 25 in 30 dijakov. Ob začetku prvega in enako ostalih letnikov dijake seznanim, katera jezikovna in književna poglavja bomo obravnavali pri slovenščini v šolskem letu in katere vrste ocen bomo pridobili. Ustno ocenjujem književno znanje, pisno oceno pa dijaki pridobijo iz jezikovnega znanja in spisa na književno temo ali kasneje razpravljal-

nega in razlagalnega eseja. Ob tem imajo dijaki možnost za pridobitev ocene iz govornega nastopa ali projekta druge vrste. Za vsa ocenjevanja skupaj z dijaki pripravimo kriterije, se na ocenjevanje pripravljamo in pred ocenjevanjem izvedemo preverjanje oziroma simulacijo ocenjevanja. Moj cilj je, da je ocena posledica nekega delovnega procesa in ne cilj. V nadaljevanju bom predstavila pripravo na ocenjevanje in ocenjevanje šolskega spisa oz. eseja.

Pisanje šolskih spisov – priprava na ocenjevanje in ocenjevanje

Posebno pozornost pri svojem delu posvečam pisanju spisov na književno temo. Prepričana sem, da so ključnega pomena za dijake, saj združujejo veliko veščin, pomembnih tudi za dijakovo prihodnje življenje. Ob pisanju spisov na književno temo, ki jih kasneje poimenujemo eseji, se združujejo veščine branja literarnih besedil, razumevanja prebranega, vrednotenje, vživljanje, razmišljanje o sebi in svetu, pisanje, besedilne zmožnosti, jezikovno znanje in oblikovanje ustreznega sloga pisanja. Spis na književno delo ali esej je kompleksen izdelek, saj se v njem povežejo elementi vsebine, zgradbe, sloga pisanja in jezikovne pravilnosti. Prav zaradi večplastnosti je dijakom tako pisanje izziv, ob težavah pa težko rešljiv problem. Pomembno je izoblikovati način dela, ki dijakom omogoča vpogled v vse plasti pisanja ter podpira individualni napredek različnih dijakov, tudi najšibkejših, najboljših oz. nadarjenih.

Pisanje se razvija ves čas, saj se v času med 15. in 18. letom zelo razvijajo tudi dijaki, njihove misli pa postajajo kompleksnejše. Pisanje se izboljšuje postopoma z rednim delom, jasnimi usmeritvami in sprotim vrednotenjem napredka. Pomembno se mi zdi vzpostaviti proces rednega domačega in šolskega pisanja, ključno vlogo za napredovanje pa ima jasna povratna informacija, podprta z dogovorjenimi kriteriji.

Priprava na ocenjevanje in ocenjevanje v preteklosti in zdaj

V preteklosti sem več pozornosti namenjala ocenjevanju spisov, sedaj pa se enakovredno osredotočam na sprotno domačo in šolsko pripravo na ocenjevanje. Dijaki zmeraj (od prvega letnika dalje) pred vsakim ocenjevanjem napišejo dva domača spisa, tako v šolskem letu nastane vsaj 9 izdelkov.

Sčasoma sem spremenila način ocenjevanja. V preteklosti sem številčne ocene popravljenih spisov (esejev) dopolnila s preprostimi skupinskimi povratnimi informacijami. Pripra-

vila sem analizo izdelkov dijakov, prebrala nekaj dobrih primerov, izpisala primere napak. Vsak dijak je prejel še kratek komentar svoje naloge in oceno. Dijaki so prejete ocene doživljali čustveno, pogosto so tožili o subjektivnosti in izražali nemoč, kako slabše ocene izboljševati. Ker sem jim želela pomagati, sem jih povabila na individualne konzultacije. Tako sem spoznala pomanjkljivosti svojih povratnih informacij – dijaki so slabo prepoznavali svoja šibka in močna področja, v splošnih opažanjih pa se sploh niso prepoznavali. Obstali so med željo po boljši oceni in nemočjo, kako napredovati, včasih celo brez želje, saj sem na konzultacije pogosto vabila neuspešne dijake, večkrat nemotivirane.

Individualno delo z dijaki mi je prineslo zelo veliko spoznanj o njihovih potrebah, njihovem načinu razmišljanja in razumevanja mojih zapisov. Je pa od mene zahtevalo veliko časa in me izčrpavalo. Rezultati pa so se mi zdeli prepogosto premajhni.

Spremembo pri delu mi je prineslo spoznavanje in vpeljevanje formativnega spremljanja, ki mi je pomagalo oblikovati bolj smiselno pot. Ta se danes dosledno začne s kriteriji ocenjevanja, sledijo izdelki ter povratne informacije učitelja, vrstniška povratna informacija ali samorefleksija dijaka. Ohranilo pa se je spremljanje individualnega napredka.

Zaradi spremenjene vloge učitelja in učenca sem, priznam, najprej v formativnem spremljanju videla predvsem, da dijak na tak način dela boljše prevzame svoj del odgovornosti. To sem namreč pogrešala pri dotakratnem delu. Zdelo se mi je, da več kot dijak vlagam sama, kar je bilo očitno narobe, saj lahko pisanje izboljša le dijak sam in ne učitelj. Od ocene sem premaknila pozornost k procesu učenja, večjemu številu izdelkov pred ocenjevanjem, večkratna povratna informacija, oblikovana na podlagi kriterijev, pa dijake spodbuja k izboljšanju.

Nove zakonitosti

Pri delu sem izoblikovala nekaj zakonitosti, s katerimi seznanim dijake:

1. Učenje je sodelovanje med dijakom in učiteljem, ki imata vsak svojo odgovornost, a skupno pot.
2. Zelo pomemben je njun odnos, ki mora biti spoštljiv, varen, spodbuden, v njem mora biti jasno dovoljena možnost za napake in njihovo izboljševanje.
3. Napredek je postopen, zahteva čas in dovolj dijakovih izkušenj.
4. Odločila sem se, da bo na začetku (v 1. letniku) večji vložek v pisanje spisa na književno temo in nato le

nadgrajevanje, saj so dijaki ob prehodu v srednjo šolo namreč bolj motivirani, pripravljeni na spremembe, pričakujejo dvig zahtevnosti, poglobljeno začetno delo pa podpre tudi šibkejši, da nadoknadijo primanjkljaje.

5. Najpomembnejši so kriteriji, ki morajo biti dijaku razumljivi, natančni, a ne preštevilčni, dobro je, da jih dijaki z učiteljem sooblikujejo. Zato jih oblikujem prvič skupaj z dijaki, nato pa se k njim redno vračamo in jih dopolnujemo, kot se spreminja raven zahtevnosti pisanja. Dijaku naj olajšajo pisanje in hkrati dvigajo nivo izdelkov. Kriteriji naj bodo prenosljivi v naslednje spise in eseje.
6. Ocena ni cilj, je posledica. Ni ključno ocenjevanje pisne naloge, ampak redno pripravljane na ocenjevanje – tako nastane več izdelkov in z njimi povezanih povratnih informacij.
7. Ko dijak napiše domačo nalogo, se njegovo delo še ne zaključuje. Dijak mora učitelju na koncu postaviti nekaj vprašanj o svojem pisanju. Sledijo povratna informacija učitelja, vrstniška povratna informacija, samorefleksija.
8. Podajanje povratne informacije je zahtevno in učiti se ga mora tako učitelj kot dijak, ves čas je dobro preverjati razumevanje podane povratne informacije.
9. Spremlja se individualni napredek dijaka.

O teorije k praksi – kako poteka delo v razredu

Ključno se mi zdi, da dijak postane glavni akter in spozna, da sodelujeva in da je delo obojestransko, a moč je na njegovi strani. Ko dijaki prepoznajo, da napredujejo, da jim uspeva, da delo obrodi uspeh, praviloma raje pišejo in bolje sodelujejo. Možnost izboljševanja jih navadno spodbudi k delu, ocena pa ustavlja, saj zaključuje proces.

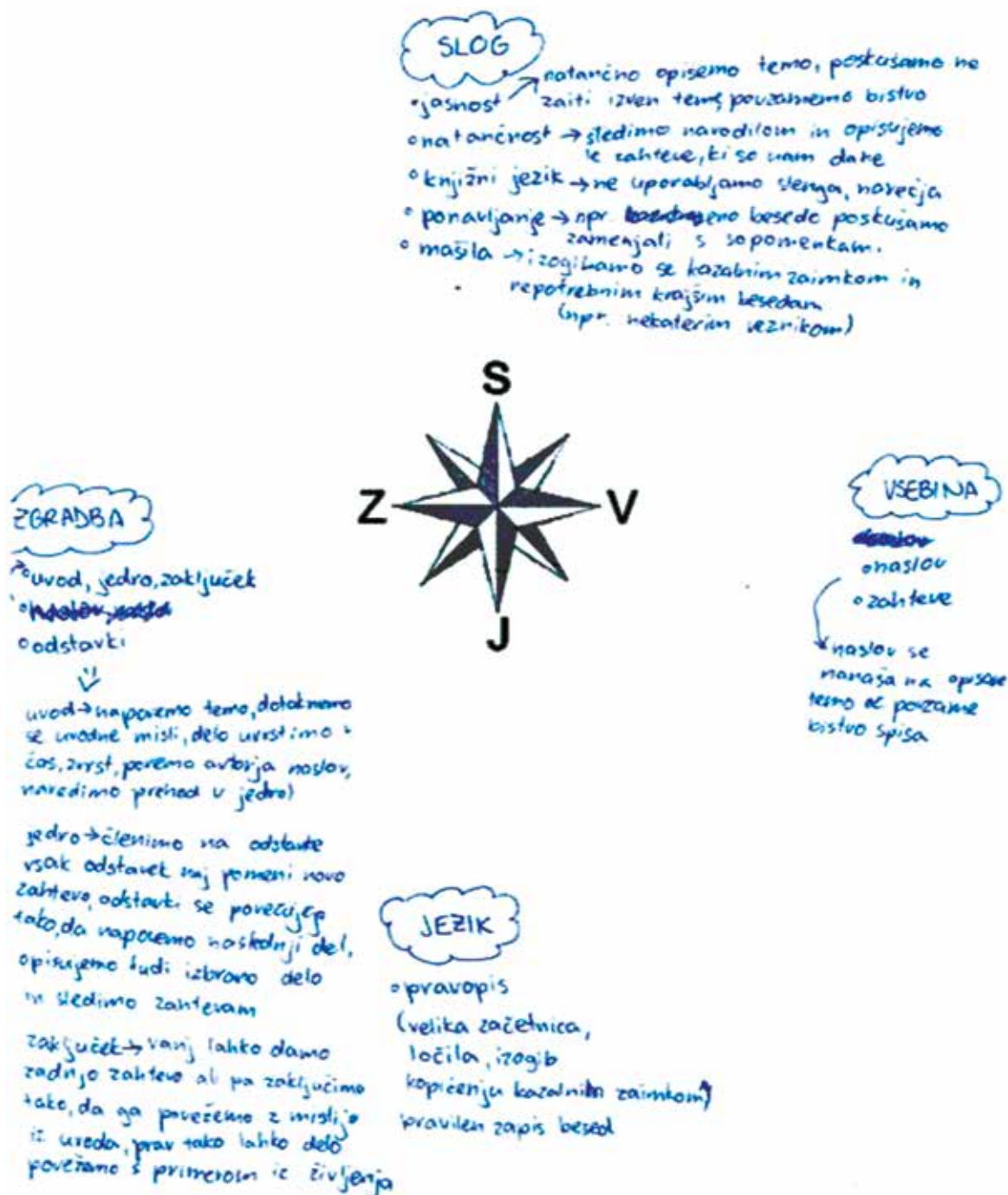
A vse se začne z natančno prebranimi literarnimi deli za domače branje. Sama sem se odločila za poglobljeno delo s tremi literarnimi deli za domače branje. Opažam, da imajo dijaki veliko več težav z razumevanjem prebranega kot v preteklosti. Sofoklejeva Antigona in Shakespearov Hamlet sta zanje velika izziva tako vsebinsko kot slogovno, Linhart pa jih odvrta z arhaičnostjo jezika in prikazanega sveta. Dijake podprem tako, da dele besedila preberemo skupaj in s čim več odlomki delamo v šoli tudi skupinsko. Spodbujam jih k vprašanju o nerazumljivem, skupaj, sošolci in jaz, pomagamo posameznikom k boljšemu razumevanju. Tak

način dela zahteva čas, zato obravnavo dela začnemo dovolj zgodaj. Hkrati pa dobim jasen vpogled, kdo je delo prebral in kdo ne. Dijakom tudi dovolim, da k ocenjevanju prinesejo list z izpisanimi citati, ki jim lahko služi za argumentacijo. Na te načine poskušam res osmisliti pomen prebranosti literarnega dela.

Kako se sreča dijak s prvim spisom na književno temo v srednji šoli

Kriterije spisa na književno temo postavim z dijaki ob prvih navodilih za domačo nalogo v 1. letniku. Tako se s 1. domačo nalogo spopademo skupaj pri

4. Čim bolj natančno zapiši kriterije spisa na književno temo.

Slika 1: Primer kriterijev spisa, ki so jih ob koncu šolskega leta oblikovali dijaki 1. letnika samostojno v skupini

uri pouka. Njim je tako lažje, sama pa dosežem višji nivo že prvega pisanja.

Priprava na ocenjevanje se začne 2–3 tedne pred ocenjevanjem z dvema domačima spisoma.

Kriterije zapišemo skupaj v obliki tabelne slike. Uporabim kratice strani neba: S-J-V-Z (V-- vsebina, Z – zgradba, J –

jezikovna pravilnost, S – slog). Vsak del razčlenimo. Dijaki sodelujejo in si zapiske oblikujejo v zvezke.

Dijak ima teden dni časa za pisanje domače naloge, vmes se lahko z mano posvetuje, nato spis odda. V njem si je z drugo barvo doma sam popravil napake. Popravke ovrednotim, da dobi tudi informacijo, katere napake pravilno popravlja že sam. Zastavi mi tudi 3 vprašanja, povezana z dvomi in teža-

VPRAŠANJA:

1. Ali se preveč ponavljam? *Ne, ni niti niti, ampak ponavljanje besed. (+)*
2. Ali pišem preveč dolge stavke oz. povedi? *Ne, piši lipo, jasno, razumljivo.*
3. Ali so odstavki med klobj potrkami? *So. Morda je nekoliko hitro prehod med sedmimi dvema.*

Slika 2: Vprašanja dijaka ob koncu spisa – gre za 1. domačo nalogo

SAMOEVALVACIJA (ocena spisa o Hamletu)

Preberi svoj spis in izoblikuj oceno o svojem delu. Obkroži da ali ne (kjer je potrebno) in natančno zapiši svoje opombe.

NAČRT		OPOMBE
MOJ SPIS IMA NAČRT?	DA NE	
V primerjavi z dosedanjimi načrti mi gre ta del zdaj boljše.	DA NE	Pojasni (čas za načrt, oblika, uporabnost). 10 min miselni vzorec/ovrtice se kar stane, ki jih moram vključiti
VSEBINA		
Poimenuj zahteve in v svojem spisu jasno označi, kje je katera od zahtev (pobarvaj ali zaviti oklepaj)		mora biti jasno, lep prehod ne oddaja, se preveč od zahtev
1. zahteva: predstavitev Hamleta, njegove priredbe		Hamletove lastnosti, bolj opisni z argumenti, primeri s logiko
2. zahteva: odnos med Hamletom in Kladisjem		bolj konkretno opisi
3. zahteva: dogodek napetosti		bolj opisi, razvati na črta
4. zahteva: vloga žensk		malo bolj razviti, argumentirati
5. zahteva: Hamlet danes - zaključek		
Menim, da sem se v vse zahteve dovolj poglobil in jih primerno obsežno in natančno ubesedil.	DA NE	Katera ti je najbolj uspela? Katera najmanj? S čim si imel največ težav? kako si jih reševal? ① predstavitev Hamleta ② Hamlet danes ③ več možnosti, idej - izbira najboljša
V svojem spisu podčrtaj del, ki je napoved zahteve in bralcu pomaga razbrati, o čem boš v delu spisa pisal.		bolj natančno napoved HANKA NAPOVED ZAHTEV opiši, kaj boš naprej povedala
Uvod: - kje v uvodu, o čem - katere elemente ima tvoj uvod		Elementi: - izvirni vzorec - napoved teme

Slika 3: Predloga za samoevalvacijo

vami, ki jih je imel med pisanjem. Na tak način spodbujam dijakovo aktivnost.

Dijakom pripravim delovni list za samorefleksijo, pozorna sem, da uporabljam izraze iz kriterijev in še na tak način utrjujem, katere potrebne elemente mora imeti spis.

Samorefleksija dijaka mi tudi pokaže, kako dobro zna dijak vrednotiti svoje pisanje. Jasno je, da se zmožnost dobre samorefleksije oblikuje postopoma z usmeritvami učitelja.

Domače naloge popravim, zapišem komentar, pazim, da je povratna informacija oblikovana na podlagi kriterijev. Dijak naredi popravo domače naloge, pri meni lahko tudi preveri, če mu je uspelo izboljševanje. Enako nato naredimo z drugo domačo nalogo, le da dijakom takrat naročim, naj zapišejo, kaj so izboljševali glede na 1. domači spis. Tako jih želim navajati, da je potrebna njihova zavestna odločitev, da se nekaj izboljša. In to lahko dosežejo le oni sami.

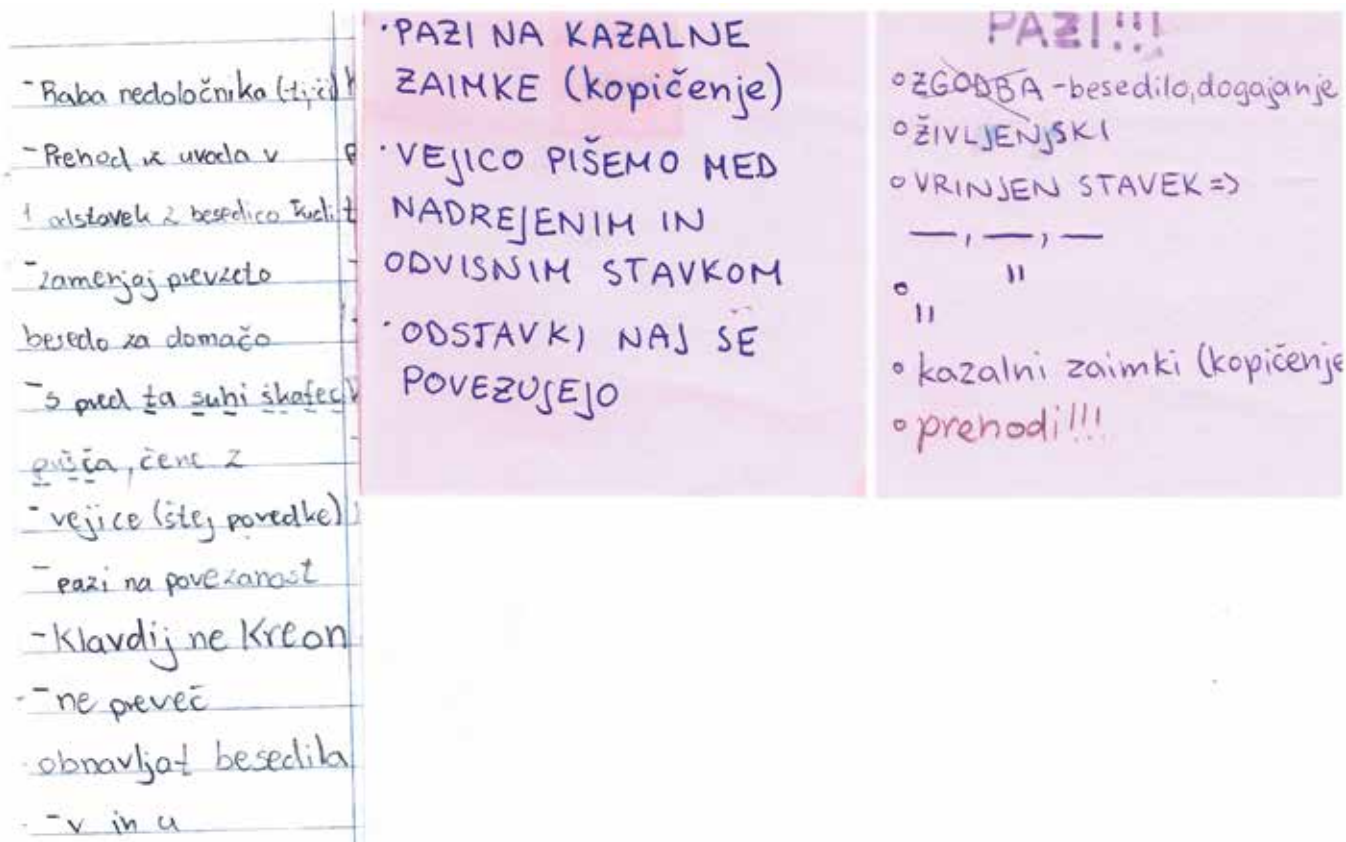
Tokrat vpeljem pred svojim popravljanjem vrstniško povratno informacijo (oblikujem navodila za dijake). Tudi tu je nujen dogovor, kako lahko sošolcu dajo koristno povratno informacijo in kako ob tem pridobivajo tudi sami. Od nekritične hvale prehajajo h konkretnim nasvetom in opažanjem.

Zanimivo se mi zdi, kako si na začetku dijaki želijo z oceno ovrednoteno domačo nalogo. Temu se dosledno izognem in jim tudi pojasnim, da je naša pozornost pri možnostih izboljševanja. Oblikujem tak način dela, da je primeren za vse dijake, saj vsak napreduje v svoji hitrosti, v skladu s svojimi cilji in vloženim delom. Pazim, da ima dijak možnost postavljanja vprašanj o svojem pisanju, kar omogoča personalizacijo pouka. Ko dijak začuti, da je učitelju pomemben kot posameznik, ga to običajno bolj motivira za delo.

Naslednji cilj po dveh domačih nalogah je ocenjevanje, kamor lahko dijaki prinesejo listek s svojimi pogostimi napakami in listek tudi oddajo.

Ob popravljanju sem pozorna, na katere napake je bil dijak že sam pozoren, on pa dobi v popravljenem eseju informacijo, ali jih uspešno odpravlja. Ocenjevanji izdelek je ocenjen s celotno oceno (1–5), dodana pa je tudi povratna informacija v obliki komentarja glede na kriterije ocenjevanja. Temu je dodana tudi informacija v obliki točk (zgled je točkovanje na maturi, 1–50 točk), da pisec še tako vidi, kje se še lahko izboljšuje.

Pomembno se mi zdi, da ocenjevanje ne prekine procesa učenja in izboljševanja pisanja. Z dijaki se dogovorim za

Slika 4: Primeri listkov z napakami

VSEBINA	
1. Uvrstitev, vsebina	
2. Predstavitev Antigone	
3. Antigonina končna usoda, Kreonova spoznanja	
4. Sofoklejeve in današnje vrednote	
5. Antigonina vodila, tvoja vodila	
SLOG	
ZGRADBA	
JEZIK	

Slika 5: Predloga za komentar ob oceni za spis o Antigoni

obliko poprave ocenjene šolske naloge. Opravljena poprava je predpogoj za individualno konzultacijo, če želi dijak od mene še kaj izvedeti o svojem pisanju, svojih močnih in šibkih področjih. Individualno sem dijakom na razpolago zjutraj pred poukom ali v času daljšega odmora. Želim, da dijak uvidi, da je izboljševanje proces, ki traja vsa štiri leta srednje šole, je postopen in terja kontinuirano delo z dovolj izkušnjami pisanja in izdelki.

Opažanja

Način, kako pripravljam dijake na pisanje spisov oziroma esejev, sem izoblikovala postopoma in verjamem, da se bo še spreminjal. Opažam, da so dijaki s takim delom zadovoljnejši, pred ocenjevanjem se počutijo varnejši in so zato mirnejši. Vključujem jih v vse faze učenja, ki jim jih pomagam tudi ozaveščati. Sodelovanje z mano in vrstniško sodelovanje jih spodbuja in podpira boljše odnose v razredu. Ker dijaki poznajo kriterije in prejmejo povratne informacije v različnih oblikah, jasneje prepoznavajo svoja močna in šibka področja. Zavedajo se, da so glavni akterji oni sami, in bolje prevzemajo odgovornost za uspeh in neuspeh.

Opažam, da prihaja do sprememb porazdelitve ocen. Bistveno več je uspešnih dijakov z visokimi ocenami, manj je dijakov z oceno dobro, so pa še vedno tudi neuspešni dijaki, navadno tisti, ki se v proces dela še niso vključili v zadostni meri. A dobro se mi zdi, ker je tudi pri njih že zavedanje, da morajo delo opraviti prav oni sami. Pri tej odločitvi jih tudi ves čas spodbujam. Vsi dijaki lahko napredujejo v skladu z lastnimi cilji in vloženim delom.

Veseli me, da se tudi uspešnost mojih dijakov maturantov v esejih iz leta v leto še izboljšuje, na maturitetne ocene sem pozorna, saj še na eksteren način dobim vpogled v napredek dijakov.

O načinu dela mi veliko povedo tudi povratne informacije dijakov, za katere sem jih zaprosila ob koncu šolskega leta. V njih dijaki 1. letnika na vprašanje *Kaj je bilo podporno in kaj si pogrešal(-a) pri ocenjevanju eseja* izpostavljajo pomen samoevalvacije in konkretne učiteljeve povratne informacije, nasvetov za izboljšave, dovoljšnjega števila spisov za vajo, pohvalijo skupno branje književnih del za spis, v pomoč jim je list s citati.

Viri in literatura

- Cain, S. (2014). *Tihi: moč introvertnih ljudi v svetu, ki ne zna molčati*. Mladinska knjiga.
- Rutar, D. (2017). *Kognitivna znanost v šoli za 21. stoletje*. Cirius.
- Musek Lešnik, K. (2021). *Pozitivna psihologija za vrtce, šole in starše*. Mladinska knjiga.
- Izdelki dijakov. (2022/23). 1. letnik. Gimnazija Nova Gorica. Interno gradivo.
- Ogrič, A. (2023). *Povratna informacija - ko se na poti učenja srečata dijak in učitelj*. Zbornik Univerze v Ljubljani. Fakulteta za javno upravo. Projekt PROP.